

דו"ח פעילות לתקופה ינואר-יוני 2001

תוכן העניינים :

ע' 2	נתונים כלליים על הפעילות
ע' 3	אלימות כוחות הבטחון כלפי פלסטינים
ע' 5	חופש התנועה
ע' 10	תושבות
ע' 14	זכויות כלואים
ע' 18	כבוד המת
ע' 19	דיווח ארגוני

טבלת תלונות שנתקבלו במוקד במהלך התקופה 30.6.01-1.1.01 עפ"י נושאים:

הנושא	מספר הפניות	% מסך הפניות ב-2001	% מסך הפניות ב-2000 כולה
תושבות	12	2.0	3.8
איתורים	*486	81.9	65.5
ביקור משפחות בכלא	5	0.8	0.5
אלימות ונזק לרכוש	18	3.0	4.1
מוות	2	0.3	0.1
ישובים תחת עוצר וסגר	4	0.7	-
אישורי יציאה	38	6.4	11.3
כניסה מירדן לגדה	1	0.2	0.5
כניסה מישראל לשטחים	13	2.2	4.8
כניסה מהשטחים לישראל	4	0.7	5.2
פקדונות	-	-	0.2
החרמת ת.ז.	1	0.2	-
החזרת גופות – מתאבדים	5	0.8	-
אחר	4	0.7	0.2
סה"כ	593	100%	100%

* בפועל היה מספר האיתורים גבוה מזה המצוין בטבלה. המספר המופיע כאן מתייחס לאיתורים שנפתחו לראשונה בתקופה זו, ואין הוא מתייחס לאנשים שפרטיהם נמצאו קודם לכן במאגר המידע ושנתבקש איתורם מחדש, עקב מעצר חוזר או העברות מכלא אחד למשנהו.

מבוא

הפרות זכויות אדם של הפלסטינים בשטחים על-ידי ישראל אינן תופעה הקשורה רק לאינתיפאדת אל-אקצא אלא מלווה את הכיבוש מאז ראשיתו. מאז נחתמה הצהרת העקרונות בין ישראל לבין הפלסטינים, חולקו השטחים למובלעות מנותקות והוטלו הגבלות על תנועת תושביהם, כולל הגבלות על הכניסה לירושלים ולישראל; הופרו זכויותיהם הבסיסיות של העצורים והאסירים ה"בטחוניים", שכולם הועברו לבתי כלא בישראל; הפקעות האדמה נמשכו, ההתנחלויות הורחבו, והאלימות מצד חיילי צה"ל, משמר הגבול והמתנחלים נמשכה.

מאז פרוץ האינתיפאדה הנוכחית חלה החמרה משמעותית במצב זכויות האדם בשטחים וישראל נוקטת במדיניות המכוונת בעיקר כלפי האוכלוסייה האזרחית, שאינה מעורבת בפעולות נגד ישראל. כך, ישראל עושה שימוש מופרז בכוח, שכתוצאה מכך נהרגו מאות פלסטינים ונפצעו אלפים, בהם ילדים רבים; ישראל הורסת בתים ועוקרת מטעים ושדות; מספר מקרי האלימות של אנשי כוחות הביטחון כלפי תושבי השטחים עלה בצורה משמעותית. ההגבלות על חופש התנועה המוטלות היום על האוכלוסייה הפלסטינית הן חסרות תקדים בהיקפן ובהשלכותיהן. על מרבית היישובים בגדה המערבית וברצועת עזה הוטל מצור ודרכים ראשיות נחסמו בסוללות עפר ובקוביות בטון, דבר המונע את יציאתם של התושבים מיישוביהם. הסגר המוחלט שהוטל על השטחים עם פרוץ האינתיפאדה מונע כניסת פועלים מהשטחים לישראל והביא להתדרדרות במצב הכלכלה הפלסטינית, הרעוע ממילא.

במהלך תקופת האינתיפאדה המשיך המוקד לטפל בתלונות אינדיבידואליות בנושאים השונים שבטיפול המוקד. בנוסף, טיפלנו בבעיות העקרוניות שעלו מתוך הטיפול בתלונות אלה, במטרה לשנות את המדיניות הנהוגה על-ידי הרשויות הישראליות. עתרנו לבג"צ כנגד העוצר על הכפר סילת אל-דאהר וכנגד אי אכיפת החוק על מתנחלי חברון. עתרנו לבג"צ גם כנגד כתר הדוק ללא מוצא על הכפרים פקועה ואל סאויה. בערעור אזרחי לבית-המשפט המחוזי הצלחנו לבטל את פרשנותו של בית-משפט השלום להוראות הפתיחה באש, פרשנות שעשויה היתה להקל עוד יותר את האצבע (הקלה ממילא) על ההדק. כמו כן, בעקבות עתירה לבג"צ הצלחנו להשיג הסדר עם משרד הבריאות והמוסד לביטוח לאומי, המאפשר לילדים פלסטינים בירושלים, שמעמדם כתושבים טרם הוסדר ואשר רק אחד מהוריהם תושב, ליהנות מביטוח בריאות מלידתם.

פעילותו של המוקד זכתה השנה להערכה ציבורית כאשר מנהלת הארגון הוזמנה, לצד אישי ציבור ופעילי זכויות אדם אחרים, להדליק משואה בטקס שיזמה תנועת ייש גבול' ואשר מטרתו הבעת הוקרה לאלו הפועלים למען צדק ושוויון בישראל. כמו כן, הוזמנו שני נציגים מטעם המוקד, זו השנה השלישית ברציפות, למסור עדות בפני ועדת האו"ם המיוחדת לחקירת הפרת זכויות האדם בשטחים על-ידי ישראל.

אלימות כוחות הביטחון כנגד פלסטינים

מאז פרצה אינתיפאדת אל-אקצא חלה עלייה משמעותית במספר המקרים של הכאה והתעללות על-ידי אנשי כוחות הביטחון בתושבים פלסטינים בשטחים. עלייה זו נובעת, בין השאר, בשל הגדלת החיכוך בין תושבי השטחים לבין כוחות הביטחון ומתבטאת הן במספר מקרי האלימות והן בעוצמת האלימות ואופייה. עם זאת, ההחמרה במצב בשטח לא התבטאה במספר התלונות שהתקבלו במוקד - מספר התלונות על אלימות בחצי השנה האחרונה דומה למספר התלונות שהגיעו אלינו בתקופה המקבילה אשתקד. עובדה זו משקפת, בין השאר, ירידה בנכונות של תושבי השטחים להתלונן נגד כוחות הביטחון הישראליים, בשל חוסר אמון במערכת אכיפת החוק הישראלית. יתרה מזו, בשל ההגבלות על חופש התנועה המוטלות על תושבי השטחים, בחלק מהמקרים גם מי שירצה להגיש תלונה יתקשה בכך. בנוסף, על פי נסינונו בעבר, במצב של אלימות קשה ומתמשכת של כוחות הביטחון הישראליים, כאשר פלסטינים כה רבים נהרגים ונפצעים מדי יום ביומו, נוטה האוכלוסייה להתגייס למטרה המשותפת, ולא להתלונן על מקרה בודד של אלימות כלפי אי מי.

בין התלונות שהתקבלו בחודשים האחרונים ישנן תלונות על אלימות קשה בידי שוטרי מג"ב וחיילי צה"ל; תלונות על גרימת נזק לרכוש בידי שוטרים וחיילים; תלונה על ירי מסיבי חוזר ונשנה לתוככי בית מגורים, אשר אילץ את דייריו לעזוב ולשכור בתים באיזור אחר, ותלונה על ירי חי מטווח קצר ופציעתו הקשה של פלסטיני בלתי חמוש שעוכב על-ידי חייל.

לצד הטיפול בתלונות חדשות אנו ממשיכים גם בטיפול בתלונות קודמות. המוקד המשיך לסייע לפלסטינים להעביר את תלונותיהם לרשויות ולעקוב אחר הטיפול בהן. תביעות הפיצויים שמגיש המוקד לבתי-המשפט בישראל נועדו, בין השאר, לחייב את הרשויות להכיר באחריותן למקרי אלימות אלה ולהרתיע מפני מקרי אלימות נוספים.

הרשעה, ענישה והרתעה?

ביום 19.10.94, בשעה 23:00, נכנסו שני שוטרי מג"ב וחייל צה"ל למושב עזריה בישראל כדי לעצור שלושה פועלים פלסטינים שהם סברו שששהו שם ללא היתר; בדיעבד הסתבר כי היה ברשות הפועלים אישור שהייה כחוק. על-פי כתב האישום שהגישה נגדם המדינה, העירו הנאשמים את הפועלים בבעיטות ובמכות, הובילו אותם לחצר בית שם היכו אותם תוך כדי חיפוש על גופם. הם הסיעו אותם לנקודת מג"ב במושב הסמוך, בית חשמונאי, שם היכו אותם, בין השאר, באמצעות אלה, ואילצו אותם לשיר "אחד חומוס אחד פול, אני אוהב את משמר הגבול". שניים מן הקורבנות אף נדקרו באמצעות מזרק. במהלך הנסיעה לנקודת מג"ב אף הוכו שלושת הקורבנות באמצעות כלים שהיו ברכב. בנוסף להאשמת שלושת השוטרים בתקיפה בנסיבות מחמירות, הואשם מפקד הכח - רוני בורגנה - גם בעבירה של הדחה בחקירה: מאחר ומושב עזריה נמצא היה מחוץ לתחום הגזרה שהופקד עליה, הניע בורגנה את פקודיו למסור בחקירת מח"ש כי הפועלים לא נעצרו במושב אלא ליד נקודת מג"ב שבבית חשמונאי.

בחודש דצמבר 1999 זיכה השופט יורם נועם מבית-משפט השלום בירושלים שניים מן הנאשמים אך הרשיע את בורגנה בעבירת תקיפה הגורמת חבלה של ממש ובעבירת הדחה בחקירה. במהלך המשפט סייע המוקד באיתור העדים הפלסטינים ובהבאתם לעדות.

בגזר הדין שניתן בינואר השנה כתב השופט, בין השאר:

התופעה של אלימות מצד שוטרים, או גורמי אכיפת חוק נוספים, תוך ניצול השררה, כלפי קרבנות תמימים ללא עוול בכפם, הינה חמורה. בנוסף לפגיעה הפיזית בקרבן והשפלתו, פוגעים המעשים בתדמית המשטרה וגורמי אכיפת החוק, ובאמון הציבור בגורמים אלה. שומה על בתי המשפט להלחם בתופעה פסולה זו בענישה מחמירה, שתתן ביטוי הולם לערך של שמירה על שלמות הגוף וכבוד האדם, שתוקיע את המעשים, שתביע את סלידת החברה מפני ביצועם, ושיהיה בה אלמנט עונשי מרתיע כלפי שוטרים אלימים. ענישה סלחנית עלולה להחטיא את מטרת הענישה.

מעשיו של הנאשם חמורים, בשל עצם התקיפה, ההתעמרות וההתעללות בחסרי ישע. מדובר במעשים בלתי נסלחים וראויים לכל גינוי. משנה חומרה יש לראות בנסיבות ביצוע העבירה - עת תקף את המתלוננים ללא כל סיבה בכל שלבי האירוע בפרק זמן לא מבוטל, תוך שימוש בחפצים ובכלים - כלי עבודה ברכב, אלה ומזרק, ואגב גרימת חבלות של ממש למתלוננים. היבט מחמיר נוסף הינו ביצוע התקיפה על-ידי מפקד - שאמור לשמש דוגמא לפקודיו - בנוכחות הפקודים, והדחתם של הפקודים למסור גירסת כזב בחקירת מח"ש.

למרות דברים חמורים אלה, גזר השופט על בורגנה רק עשרה חודשי מאסר על תנאי, שירות לתועלת הציבור וקנס בסך 5,000 ש"ח. בגזר הדין כתב השופט כי אחת הסיבות לקולת העונש היתה העובדה כי הנאשם נזקק בעבר לתשע שנים של טיפולים פסיכולוגיים ופסיכיאטריים. המוקד הגיש תביעת פיצויים נגד בורגנה בשם שלושת הנפגעים בחודש מרץ השנה.

במקרים רבים מתבטאת אזלת היד של הרשויות בשלב החקירה של האירוע - באפריל 1994 ירו חיילי צה"ל אש חיה, גז מדמיע ופצצות תאורה לכיוון בית משפחת צ"א בכפר ג'ית. הירי הסב נזק רב לבית המשפחה ולרכוש שהיה בתוכו והרג כמה בעלי חיים. פצצות גז רבות חדרו והתפוצצו בתוככי הבית ופגעו בדייריו. ביולי 1994 פנה המוקד לפרקליט פיקוד מרכז בדרישה שיוורה על חקירת האירוע. רק בפברואר 1995, לאחר מספר תזכורות, נמסר מהפרקליטות כי התלונה עדיין בבירור. בספטמבר 1995, לאחר שורה נוספת של תזכורות ופנייה לפרקליטות המדינה, נמסר למוקד ע"י פרקליטות פיקוד מרכז כי בדיקה מול הגורמים הצבאיים "העלתה כי האירוע שבנדון אינו מוכר ואין לגביו כל רישום שיהיה בו כדי להצביע על מעורבות של חיילי צה"ל...".

בתביעת נזיקין שהגיש המוקד בינואר השנה לבית משפט השלום בירושלים, צויין כי לנזקי הרכוש "נתווסף הזלזול של גורמי החקירה, שזרעו מלח על פצעי התובעים בכך שלא נקטו פעולה רצינית על מנת לברר את תלונת התובעים ולהעמיד לדין את האחראים."

תלונות על אלימות כוחות הבטחון ממשיכות לזרום למוקד, למרות הירידה בנכונות הפלסטינים להתלונן. כך למשל, כשבעה שבועות לאחר גזר דינו של נועם, נתקבלו במוקד תלונות של מספר פלסטינים תושבי ירושלים על מעשי אלימות של משמר-הגבול והמשטרה באיזור אל ואד בעיר העתיקה בירושלים. השוטרים הרסו ושברו פריטי סחורה בשורה של חנויות, היכו באלות ובקתות נשק שלושה תושבים וגרמו להם פציעות בחלקים שונים בגופם. בתלונה נוספת שהתקבלה במוקד באפריל, העיד מ"ש כי שוטרי משמר-הגבול הורידו אותו בכח ממכוניתו, היכו אותו ובעטו בו עד שאיבד הכרתו. על-פי עדותו של ג"ש, אחי המתלונן, מנעו השוטרים הגשת עזרה לנפגע. כמו כן נלקחו תעודת זהותו של מ"ש, הכרטיס המגנטי וכ-800 ש"ח שהיו ברשותו.

התביעות האזרחיות

במחצית שנת 2001, קיבל בית-משפט השלום בירושלים את תביעת הנזיקין שהגיש המוקד בשם ר"ש כנגד מדינת ישראל. עניינה של התביעה באירוע משנת 1989 בסבסטייה. בעת שהיה ר"ש בדרכו אל דודו, הגיעו מולו מספר נערים שצעקו "חיילים, חיילים". כדי להתרחק מעימות אפשרי בין החיילים לבין הנערים, חזר ר"ש על עקבותיו ופנה לכיוון אחר. לאחר זמן מה נתקל בחייל אשר כיוון אליו את נשקו. ברגע שהסתובב ר"ש על-מנת לשוב על דרכו, ירה בו החייל מאחור ופגע בעורפו. כדור הפלסטיק שנורה חדר לראשו ולא יצא, וכתוצאה מן הפגיעה הקשה נפסקו לר"ש 20% נכות נוירולוגית צמיתה. השופט קיבל את גרסתו של ר"ש וקבע כי המדינה חבה כלפיו בנזיקין. החלטה בדבר גובה הפיצוי תינתן בספטמבר הקרוב. מן הראוי להוסיף כי בהחלטתו הביע השופט מורת רוח מן הדרך בה נחקר האירוע ע"י הצבא: היה על רשויות הצבא לבדוק ולחקור את נסיבות האירוע עוד בשנת 1989, וקל וחומר שהיה על הנתבעת [המדינה] לבצע הבירור האמור לאחר הגשת התביעה בשנת 1996. אין חולק, כי האירוע לא נחקר על-ידי המשטרה הצבאית ואף לא על-ידי הגורמים הפיקודיים... מחדלי הנתבעת בחקירת התקרית הנדונה, והימנעותה מהשמעת עדויות - הן לעצם האירוע, והן לעניין נסיונותיה (אם היו) לאיתורם של עדים - נזקפים לחובתה, ומהווים אפוא תימוכין לגירסת התובע.

תביעות פיצויים לבית המשפט שנסתיימו השנה

ביום 17.11.93, היתה הי"ע סמוך לשער שכס ומכרה ירקות. למקום הגיעו פקחי העירייה, ועימם שוטרים ושוטרי מג"ב והחרימו את מרכולתה. במהלך נסיונה לקבל בחזרה את הסחורה, הוכתה הי"ע באלה, ידה נשברה והוטל בה מום. בית-משפט השלום בירושלים קיבל את התביעה שהגיש המוקד ופסק כי המדינה חבה בפיצויי נזיקין כלפי התובעת. בחודש מרץ השנה הגיעו המוקד והמדינה לפשרה במסגרתה שילמה הנתבעת לתובעת פיצויים בסך 50,000 ש"ח.

ל"מ, עובד עיריית ירושלים, הוכה קשות על-ידי שני שוטרים בנובמבר 1995, באיזור השער החדש בעיר העתיקה בירושלים. השוטרים, בלבוש אזרחי, ניסו לערוך חיפוש על גופו תוך שהם מתעלמים מבקשותיו ומסרבים להציג תעודות שוטר. לאור סירובם זה מיאן ל"מ לאפשר להם לערוך חיפוש, ובתגובה היכוהו בפניו באגרופיהם ובאזיקים, כפתו אותו, חבטו את ראשו בקיר בעודו כפות, וכאשר נפל המשיכו לבעוט בו עד שאיבד הכרתו. כאשר התעורר הובהר לו כי הוא עצור בגין תקיפת שוטרים ונסיון בריחה ממעצר חוקי. כל בקשותיו לקבל טיפול רפואי סורבו, עד אשר שוחרר בערבות על-ידי בכיר בעירייה והובהל לבית-החולים, שם נזקק למספר תפרים בפניו. בעקבות תביעת פיצויים שהגיש המוקד כנגד שני השוטרים והמדינה, ובמסגרת הסדר פשרה, הסכימה המדינה לפצות את ל"מ בסכום של 15,000 ש"ח. התביעה כנגד השוטרים, אותם לא הסכימה המדינה לייצג, עדיין בדין.

חופש התנועה

ישראל מטילה הגבלות על חופש התנועה של תושבי השטחים הפלסטיניים מזה שנים רבות. מאז שנת 1991 מהווה הסגר על השטחים אחד האמצעים המרכזיים של ענישה קולקטיבית של

האוכלוסייה. בנוסף לפגיעה החמורה בזכות לחופש התנועה עצמה, פוגע הסגר בזכויות אדם אחרות, כגון הזכות לעבוד ולהתפרנס, הזכות לטיפול רפואי נאות, הזכות לחינוך והזכות לחיי משפחה. הסגר פוגע במיוחד בפרנסתם של פלסטינים העובדים בישראל, ומנתק את ירושלים משאר חלקי הגדה המערבית, מנתק את צפון הגדה מדרומה ואת הגדה המערבית מרצועת עזה. הפגיעה בירושלים, שהיתה בעבר מרכז חברתי, כלכלי, תרבותי ודתי כאחד עבור תושבי השטחים, היא קשה במיוחד. לצד הסגר הכללי על השטחים נוסף בשנת 1996 האמצעי של "סגר פנימי", במסגרתו נאסרות היציאה מתוך יישוב פלסטיני והכניסה אליו. ישראל עושה שימוש נרחב באמצעי זה באינתיפאדת אל אקצא: דרכי הגישה ליישובים פלסטיניים נחסמו על-ידי הצבא בסוללות עפר, קוביות בטון או באמצעות חפירת תעלה. בנוסף, ישראל מטילה עוצר מלא במשך ימים ושבועות על כמה יישובים פלסטיניים, בעיקר באזורים הסמוכים להתנחלויות.

יציאה לחו"ל

הסכמי אוסלו קובעים הוראות מדויקות בדבר מעברם של תושבי השטחים במעברי הגבול בגשרי הירדן וברפיח. בהסכמים מובאת רשימה סגורה של מקרים בהם מותר למנוע את יציאתו של תושב - היעדר מסמכי נסיעה, צו איסור יציאה מהארץ במסגרת הליך משפטי, או חשד לפעילות בלתי-חוקית המחייב את מעצרו וחקירתו של החשוד. לכאורה, משמעות הוראות אלה היא ביטול המצב ששרר מאז כיבוש השטחים ב-1967, אז הוכרזו השטחים כ"שטח צבאי סגור" שכל יציאה ממנו טעונה אישור של מפקד כוחות צה"ל. למרות זאת, צה"ל ממשיך לראות בשטחים שטח צבאי סגור ולנצל את שליטתו במעברי הגבול כדי למנוע יציאה של תושבי שטחים מסיבות אחרות מאלה המנויות בהסכמים. בכתב הגנה בתביעה אזרחית שהגיש המוקד ב-1995, טענה המדינה כי הוראות הבטחון מ-1967 ומ-1970, העוסקות בשטחים סגורים, ממשיכות לחול ולפיכך אין לתושבים הפלסטיניים בשטחים זכות מוקנית ליציאה לחו"ל. עמדות דומות הובעו בפני המוקד על-ידי לשכת היועץ המשפטי של הצבא בגדה המערבית, ביולי 1999 ובאפריל השנה, במכתבים בהם נטען במפורש כי הזכות לצאת לחו"ל היא זכות יתר וכי לגורמי הביטחון הישראליים עדיין יש זכות להחליט למי יש זכות לצאת מהשטחים. את הטענה כי בעקבות החתימה על ההסכמים התבטל מעמדם של השטחים כ"שטח צבאי סגור" בכל מה שנוגע ליציאה לחו"ל, העלה המוקד בפני בית המשפט העליון, אולם בית-המשפט טרם הכריע בה.

בשטח, אם כך, נמשכים ההסדרים הקיימים מזה שנים רבות. פלסטינים רבים המנסים לצאת לחו"ל מוחזרים כלעומת שבאו מגשר אלנבי וממעבר רפיח, בלא הסבר. פניות של המוקד מביאות לשינוי בהחלטה רק בחלק קטן מהמקרים בהם נמנעה היציאה לחו"ל מפלסטיני, אולם ברוב המקרים מקבל המוקד תשובה לפיה יציאת התושב נאסרה "מטעמי ביטחון", בשל היותו פעיל בארגונים הפועלים נגד ישראל. המידע שעל בסיסו התקבלה ההחלטה למנוע את יציאתו של התושב נותר חסוי. בארבעה מקרים שונים לגביהם פנה המוקד לרשויות בחודש מרץ השנה, התקבלה תשובה לפיה המבקש מנוע יציאה "בשל היותו פעיל חמא"סי". בקשות המוקד לקבל את הנימוקים לסירוב, לא זכו מעולם למענה.

המקרה של ז"ר ומ"ר מרמאללה מדגים כיצד לדעת הרשויות הישראליות אין זו חובתן להוכיח כי יציאת התושב לחו"ל תהווה סכנה לבטחון המדינה, אלא שעל התושב להוכיח כי ישנה "סיבה טובה" ליציאתו. ז"ר פנתה מספר פעמים בבקשה לצאת לירדן כדי לסעוד את אמה הקשישה והחולה המתגוררת שם. בקשה זהה הוגשה על-ידי מ"ר, בתה של ז"ר. בתשובה למכתבי המוקד, נמסר כי יציאתו "נמנעת מטעמי ביטחון". ביוני השנה פנה המוקד שוב לרשויות בבקשה לבחון מחדש את הסירוב ונענה כי לצורך המשך הטיפול בבקשתן עליהן להציג "מסמכים רפואיים המעידים על מצבה" של האם-הסבתא בירדן.

לא פעם רואה השב"כ בהגשת בקשה להיתר יציאה הזדמנות להפעיל לחץ על התושב לשתף פעולה עם שירותי הביטחון הישראליים. כפועל יוצא מכך, מתנות הרשויות את הטיפול בחלק מהבקשות שהגיש המוקד להיתרי יציאה, במפגש בין המבקש - התושב הפלסטיני - לבין גורמי שב"כ. המוקד מחה על נוהג זה: מדובר בניצול ציני של אדם המבקש לצאת לחו"ל ובהפיכת המוקד, ארגון לזכויות אדם, למתווך של פגישות עבור שירות הביטחון. מחאת המוקד לא הועילה והרשויות דבקו בשלהן, אם כי המינוחים בהם משתמש השב"כ השתנו: הזימון לפגישה בשב"כ מתואר עתה כמתן הזדמנות לשימוע, על מנת לאפשר לשב"כ להשלים את האבחון הבטחוני של המבקש במקרים גבוליים. בפועל, אין מדובר בשימוע כהלכתו - מידע וחומר ראיות בדבר ההאשמות הבטחוניות לא מועבר למבקש מראש וגם זכות הייצוג על-ידי עורך-דין לא קיימת.

ביום 24.3.01 הוחזר ע"ר מגשר אלנבי, עת ניסה לנסוע ללימודים בארה"ב דרך ירדן. באותה הזדמנות ניתן לו זימון לפגישה בשב"כ. ב"פגישה", שנערכה כיומיים לאחר מכן, הותנתה יציאתו לירדן בשיתוף פעולה עם ישראל. ע"ר סירב לתנאי זה. במענה לפניית המוקד בנדון, נמסר כי הרשויות מתנגדות ליציאתו וכי לצורך בחינה מחודשת של בקשתו עליו לסור ל"פגישה" עם השב"כ. כאשר ניסה לנסוע פעם נוספת לירדן, הוחזר ע"ר מן הגשר שוב, וזומן פעם נוספת לפגישה בשב"כ. ב-5.6.01 הגיע ע"ר לשב"כ, ושוב הוצע לו לשתף פעולה עם השב"כ. ע"ר התנגד גם הפעם. כאשר ניסה לצאת לירדן, זמן קצר לאחר מכן, נעצר ע"י כוחות הבטחון הישראליים ונותר במעצר עד לכתיבת דו"ח זה.

ר"כ, תושב נזלה שרקיה, נדרש להתייצב בשב"כ כתנאי לטיפול בבקשתו לצאת לירדן. בעקבות מחאת המוקד שנשלחה במרץ השנה, נתקבלה תשובת הרשויות ובה מספר דרישות בלתי סבירות שעל ר"כ למלא על-מנת שבקשתו תטופל. בין היתר דרשו הרשויות לקבל תצהיר בו הוא יציין היכן ישהה וילון, "לרבות כתובות וטלפונים וכמה זמן בכוונתו לשהות מחוץ לאזור". בנוסף נכתב כי "במידה ותותר יציאתו" יהיה "עליו להצהיר ולהתחייב כי לא ינצל את יציאתו לכל פעילות הפוגעת או עלולה לפגוע בבטחון האזור ו/או בטחון מדינת ישראל".

במקרים אחרים מתנים הרשויות את הסכמתן ליציאת התושב לחו"ל בהסכמתו לשהות שם למשך פרק זמן ארוך במיוחד (למעלה משנה), מעין הגליה מרצון. בפברואר השנה הוחזר ע"ע מגשר אלנבי עת ביקש לצאת לירדן ומשם לאיחוד הנסיכויות הערביות, על-מנת לפגוש את ארוסתו ולבדוק שם אפשרויות תעסוקה. בתשובה לפניית המוקד נמסר כי הלה רשאי יהיה לצאת אם יתחייב "לשהות מחוץ לאזור לפרק זמן של שנה לפחות." בחודש יוני, לאחר שהתחייב כנדרש, יצא ע"ע לירדן.

ב"א ניסה כמה פעמים לצאת לירדן ובכל פעם הוחזר מגשר אלנבי כלעומת שבא. פניותיו למת"ק הישראלי כדי לקבל אישור לנסוע לירדן נענו בשלילה. לאחרונה התקבל ללימודי דוקטורט בירדן ואף שילם את דמי ההרשמה. אז גם נפגש עם איש השב"כ בקלקיליה אשר התנה את יציאתו בהתחייבות לשהות מחוץ לשטחים משך שלוש שנים. ב"א סירב ובקשתו לצאת לירדן נדחתה. אם לא יתחיל את לימודיו בזמן (באוקטובר) הוא יפסיד את דמי ההרשמה. תלונתו נמצאת כרגע בטיפול.

ע"א החל בלימודי דוקטורט באנגליה לפני כחמש שנים. מאז שנת 1998 נקטעו לימודיו, לאחר שבתום ביקור בביתו בשטחים נאסר עליו לשוב לאנגליה להמשך לימודיו. במענה לפניית המוקד מיולי 2000, ביקשו הרשויות לדעת לכמה זמן הוא מעוניין לצאת והאם יהיה מוכן להתחייב שלא לשוב לשטחים עד תום לימודיו. בתשובה הבהיר המוקד כי המתלונן הוא סטודנט חוץ הלומד בחצי תכנית (part time external student), וכי משפחתו ומקום עבודתו נמצאים בשכם. לפיכך, הוא מעוניין לצאת לתקופות זמן קצרות ולסירוגין. באוקטובר 2000 ענו הרשויות כי יציאתו נמנעת "מטעמי ביטחון". במאי השנה, בחלוף חצי שנה מהחלטת הרשויות, פנה המוקד על-פי הנוהל בבקשה לשיקול דעת מחודש ונענה כי בקשתו תישקל בתנאי שיתחייב שלא לשוב לאזור במשך שנתיים. בעקבות מחאת המוקד הבהירו הרשויות כי בקשתו תידון "בכפוף להתחייבות לצאת מהאזור לתקופה של שנה לפחות." ע"א סירב שכן היעדרות כה ארוכה מביתו תפגע קשות במשפחתו בת שש הנפשות.

הישג משמעותי שהשיג השנה המוקד בנושא אישורי יציאה לחו"ל נוגע לחובתן של הרשויות להודיע מראש לפלסטינים שיציאתם מהשטחים אסורה, בטרם יגיעו לשערי היציאה. חברי קבוצת ספורט מחברון היו אמורים להשתתף בתחרות בירדן במהלך מאי 1994. מתוך הקבוצה כולה סורבה יציאתם של כשבעה. לאחר התערבות המוקד, אושרה ב-26.4.94 יציאתם של כל השבעה, אולם כאשר הגיעו לגשר אלנבי כמה ימים לאחר מכן (ב-5.5.94), הוחזר ע"ש כלעומת שבא. בתגובה לפנייה זועמת של המוקד על כך שבתוך ימים שינו הרשויות את עמדתן מאישור יציאה למניעת יציאה, נמסר כי יציאתו אסורה בשל חברות בחמא"ס. לאחר שדרישת המוקד לתשלום פיצויים בגין הטעות של הרשויות סורבה, הגיש המוקד תביעה אזרחית לבית-משפט השלום בירושלים (20.11.95). לאחרונה קבע בית-המשפט כי חלה חובה על הרשות להודיע מראש לתושב שיציאתו הותרה על שינוי בהחלטה – למניעת יציאה: "אין מקום לפגוע בכבודו של אדם באשר הוא אדם מעבר למידה הנדרשת, בין אם הוא חבר בחמא"ס או אזרח תמים בן 50. המידה הנדרשת היא עיכוב יציאתו. אין מקום שלא להודיע לו על כך במועד." בהתאם, פסק ביהמ"ש כי המדינה התרשלה בכך שלא הודיעה לו על ביטול האישור שניתן לו, וכי עליה לפצותו הן על הוצאות הנסיעה והן על עגמת הנפש שנגרמה לו.

כתר, סגר ועוצר

כמה וכמה עתירות לבג"צ הוגשו ע"י ארגוני זכויות אדם, ביניהם המוקד להגנת הפרט, כנגד הטלת עוצר וכתר על כפרים ועיירות בגדה המערבית, מאז פרצה אינתיפאדת אל אקצא. בעתירות אלה פורטו הנסיבות הספציפיות של הכתר והעוצר בכל כפר וכפר, וכן נטענו טענות כלליות כנגד צעדים אלה של צה"ל, תוך הסבר שהנסיבות הספציפיות של אותם כפרים, זהות למקומות יישוב אחרים בגדה. בג"צ נטה לדחות את החלק העקרוני באותן עתירות, בטענה שהוא כללי מדי. כתוצאה מפסיקה חוזרת ונשנית זו של בג"צ, החליט המוקד להגנת הפרט לפנות לבג"צ בנפרד לגבי כפרים ועיירות הנתונים תחת עוצר או כתר קשה. במהלך הדיונים שערך המוקד מול צה"ל בעניין הכפרים השונים שתחת עוצר או כתר כבד, הודיע צה"ל כי "ביחס לכל אחד מהכפרים הפלסטיניים נשמרת לפחות דרך אחת המאפשרת כניסה אל הכפר ויציאה ממנו, וכן, גישה ליישוב אחר המספק לו את צרכיו החיוניים, כגון שירותים רפואיים, מזון ומים". לצערנו, נמצאו כפרים רבים שבהם לא נשמר העקרון של דרך גישה אחת פתוחה.

עוצר בסילת אל דאהר

ב-20.6.01, בעקבות הריגתו של מתנחל על-ידי פלסטינים, הטיל צה"ל עוצר על הכפר סילת אל דאהר הנמצא בשטח B. כ-6,000 תושבי הכפר נידונו למאסר בבתייהם; תלמידים לא הורשו לגשת לבחינות הבגרות שנערכו באותה תקופה; כניסתם של אמבולנסים וצוותי רפואה נאסרה; לא הותרה פתיחתם של בתי מרקחת, מאפיות וחנויות מכולת; נמנע איסוף אשפה מן הרחובות, וחי המסחר הושבתו כליל. בליל ה-20.6.01, לאחר הטלת העוצר, אף נשרפו מספר עצי זית השייכים לתושבי הכפר על-ידי מתנחלים. שוטרי מג"ב השמיעו ברמקולים מדי בוקר, במהלך כל ימי העוצר, דברי נאצה כנגד תושבי הכפר. ב-28.6.01 עתר המוקד לבג"צ כנגד העוצר. בעקבות הסרת העוצר ב-1.7.01, נמחקה העתירה.

עוצר בכפר אל-סאויה

ב-5.6.01, בשעות שלפנות בוקר, הוטל עוצר על הכפר אל סאויה, זאת בעקבות פציעת תינוק ישראלי מאבן שנזרקה לעבר רכב של מתנחלים בכביש מס' 60, הסמוך לכפר אל סאויה. דבר העוצר לא פורסם בכתב, וכן לא נתחם משך זמן העוצר. הטלת העוצר התבטאה בחסימת שתי הכניסות לכפר, הדרומית והצפונית, באופן שאין נכנס ואין יוצא מהכפר ואסורה תנועת אנשים מחוץ לבתייהם. בכניסה הדרומית לכפר בוצעו חפירות נרחבות וכן הוצבו סוללות עפר, בעוד שבכניסה הצפונית הוצב מחסום צבאי. כתוצאה מהטלת העוצר נוצר מחסור במוצרי מזון, ובמיוחד מזון טרי. למחרת הטלת העוצר, תקפו מתנחלים רבים את הכפר, הציתו בית של אחד התושבים וכן את הנגריה הצמודה לבית, פגעו בכלי רכב בכפר, זרקו אבנים לעבר בתים וכן גרמו נזקים לדודי שמש שעל הגגות. כן עקרו עשרות עצי זית בחלקות האדמה שבשולי הכפר. כוחות צה"ל לא פעלו להגן על תושבי הכפר הנתונים בעוצר, ולא עצרו איש מהמתפרעים הישראלים. ההתפרעויות נעשו לנגד עיניהם של החיילים. המוקד עתר לבג"צ כנגד העוצר ב-14.6.2001. השופט נתנה באותו יום החלטה לחייב את מפקד כוחות צה"ל להגיב לעתירה עד ליום א', 17.6.2001. העוצר הוסר ביום שלאחר הגשת העתירה, 15.6.2001.

כתר ג'נין המזרחית – חסימת כבישי גישה בין ג'נין לכפר פקועה והכפרים הסמוכים לו

בתחילת חודש אוקטובר 2000 מנע צה"ל כל אפשרות של גישה מתושבי הכפרים הללו לעיר ג'נין, באמצעות חסימת הכביש הראשי המחבר מכיוון מזרח בין הכפרים הללו לבין העיר, בסוללת עפר בגובה של כשלושה מטרים, גרוטאות של מכוניות וקוביות בטון. לפני המחסום הראשי הציב צה"ל בזמנים שונים טנק ובו חיילים, המונעים מהתושבים אף להגיע עד לסוללת העפר. על מנת למנוע מתושבי הכפרים להגיע לעיר ג'נין בדרכי עפר צדדיות, נעשו חפירות על ידי צה"ל לאורך הכביש העוקף, בעומק של כשני מטרים ורוחב של שלושה מטרים וכן הוקמה סוללת עפר בגובה של כשלושה מטרים. בחלק מכביש זה מצויים סלעים טבעיים ולכן ממילא לא היה צורך בחפירות אלה כדי למנוע מעבר. כך חסם צה"ל את דרכי הגישה הראשיות, העוקפות ומהמאולתרות מהכפר פקועה וסביבותיו אל העיר ג'נין.

המוקד פנה לרשויות בחודש מאי בעניין ניתוק הכפרים מהעיר הסמוכה, ג'נין, מקור האספקה היחיד של שירותים שונים. בעקבות איום בעתירה לבג"צ, שינה הצבא את המצב בשטח, והקל על

המצב: התאפשרה תנועת אנשים וכלי רכב דרך צומת מרכזית בדרך לגינין מכיוון צפון, וסולקה סוללת העפר מהכביש הראשי המוביל לגינין, מכיוון מזרח.

כתר על הכפר עזון

במהלך המחצית הראשונה של שנת 2001, נחסמו באופן הדרגתי כל היציאות מהכפר עזון, באופן שהכפר נותק מהעולם החיצון. 8,000 תושבי הכפר היו מנועים מיציאה ממנו ולא יכלו להגיע לערים המרכזיות המספקות את צרכי הכפר – קלקיליה, טולכרם ושכם. נחסמו דרכים ראשיות בקוביות בטון ובחפירות לרוחב הכביש ודרכי עפר נחסמו בסוללות עפר בגובה של כשני מטרים. המוקד פנה לצה"ל בנושא ודרש פתיחת צירים מרכזיים המובילים לערים שבסביבה. צה"ל ביצע שינויים בכתר והקל על היציאה מהכפר באופן מסוים. הנושא מצוי עדיין בטיפול.

כניסה לעזה

הסכמי אוסלו שבים וקובעים כי יש לראות בגדה המערבית וברצועת עזה יחידה טריטוריאלית אחת. הכרזה זו נותרה ריקה מתוכן, גם בזמן ש"המעבר הבטוח", המקשר בין הגדה המערבית לרצועת עזה, עוד פעל, לפני אינתיפאדת אל-אקצא: רבים מתושבי שני האיזורים לא יכלו גם אז לנוע ביניהם. השימוש במעבר הבטוח הותנה בהחזקה של כרטיס מגנטי והיעדר מניעה בטחונית. הסדר של אוטובוס עם ליווי מיוחד איפשר מעבר לחלק מאלה שהרשויות הישראליות שוללות בדרך כלל את זכותם לחופש תנועה, אך עדיין נותרו רבים שהמעבר נאסר עליהם. תושבי מזרח ירושלים גם הם היו זקוקים להיתר מיוחד לכניסה לרצועת עזה, והמוקד טיפל בלא מעט מקרים של מניעת כניסתם לרצועה.

מאז תחילת האינתיפאדה החמיר המצב באופן ניכר. ראשית, קיים סגר מוחלט על הגדה והרצועה כך שהמעבר ביניהם לא קיים עוד: כניסתם של תושבי הגדה לרצועה נמנעת באופן גורף. שנית, הקריטריונים לכניסת תושבי ירושלים ואזרחי ישראל הפלסטינים לרצועה הוקשחו. מאז תחילת השנה, אם כך, לא קיבל המוקד כל פנייה מתושבי הגדה המערבית המעוניינים להיכנס לרצועה. במקביל, מספר הפניות שקיבל המוקד מתושבים ירושלמיים ומאזרחים ישראלים להיכנס לעזה, גדל באופן משמעותי והינו גבוה מאד ביחס לתלונות זהות שקיבלנו בשנים הקודמות.

פלסטינים תושבי ירושלים ואזרחי ישראל פונים למוקד כדי להיכנס לרצועת עזה לצורך ביקורי משפחה; השתתפות בכנסים ובהרצאות; מסחר ועוד - הכול צרכים המהווים חלק בלתי נפרד מקיום חיים נורמליים. קשה במיוחד מצבן של משפחות חצויות - משפחות בהן אחד מבני הזוג תושב עזה והשני תושב ירושלים או אזרח ישראל - שישראל מונעת מהם לחיות יחד בתחומיה.

"נוהל משפחות חצויות", שהושג ע"י המוקד לפני כמה שנים, מבטיח לתושבי ירושלים ואזרחי ישראל החיים ברצועת עזה עם בני זוגם היתרי כניסה ושהות ברצועה לתקופה של שלושה חודשים ואפשרות לחדש את ההיתרים מבלי לצאת מהרצועה. בחודשים האחרונים של שנת 2000 השעו הרשויות את הנוהל. כתוצאה מכך, משפחות רבות נאלצו לשהות ברצועת עזה בלי היתר; משפחות אחרות נותרו בירושלים ובישראל בלי אפשרות לחזור למשפחתן בעזה. במקרים רבים מדובר היה במשפחות עם ילדים שלא יכלו לחזור לבית ספרם או בנשים ששהותן המאולצת מחוץ לרצועה הותירה אותן מנותקות מילדיהן שנותרו שם. בעקבות פניות המוקד, הוחזר הנוהל לקדמותו בחודש פברואר לגבי אלו ששהו בתוך רצועת עזה. עם זאת, אלו שצייתו להנחיית הרשויות ויצאו מעזה עם פקיעת היתריהם, לא יכלו לחזור לביתם. רק לאחר שהמוקד איים בפנייה לבג"צ, חודש הנוהל גם בהקשר זה ומשפחות חצויות ששהו בישראל ובירושלים הורשו בעקרון לחזור לביתן ברצועה. אולם עד היום נתקל עדיין המוקד במספר לא מבוטל של משפחות שבקשותיהן להתאחד על-פי נוהל משפחות חצויות מסורבות. לאחר פיגועים נגד ישראלים, למשל, מסרבת ישראל לקיים את הנוהל, אם כי להלכה הוא אינו מבוטל.

המקרה של ג"מ וילדיה מדגים את הבעיות בהן נתקלות המשפחות החצויות. ג"מ היא אזרחית ישראל, נשואה לתושב עזה ואם לעשרה ילדים שכולם רשומים בתעודת הזהות שלה, כלומר, אזרחי ישראל. בחודש פברואר, עת יצאה מעזה עם ילדיה כדי לבקר אצל משפחתה בישראל, ביקשה להאריך את היתר הכניסה שלהם לעזה כדי שיוכלו לחזור אל בן-הזוג והאב וכדי שהילדים יוכלו לשוב אל ספסל הלימודים. לאחר שבקשתה לא זכתה לכל מענה, פנתה ג"מ למוקד על-מנת שייטיע לה להשיג את ההיתר הנדרש. בתשובה לפניית המוקד נמסר כי "כניסת ישראלים לאזור, אינה מותרת לעת זו, למעט מקרים הומניטריים דחופים". בנוסף נמסר כי עניינה של ג"מ "אינו

עונה על הקריטריונים החלים על כניסת ישראלים לאזור בעת הזו", דהיינו, איננו בגדר מקרה הומניטרי דחוף. פניית המוקד לפרקליטות המדינה (ביחס לג"מ וארבעה מקרים נוספים) לא הוביל לפתרון ורק לאחר איום בעתירה לבג"צ נענה המוקד כי כניסתה לרצועת עזה עם ילדיה תותר לרגל חג הקורבן. בתשובה זו לא היתה כל התייחסות לכך שכניסתה של ג"מ מותרת לפי "נוהל משפחות חצויות" ולא היתה כל הבטחה שהיא תוכל לחדש את היתרי ההשייה ברצועת עזה. רק בעקבות איום נוסף של המוקד בעתירה לבג"צ, נכנסה המשפחה לעזה על-פי הנוהל.

תלאותיה של ג"מ ומשפחתה לא תמו. ב-29.5.01 היא יצאה שוב עם ילדיה לביקור משפחתי בישראל. כאשר ביקשה לחזור לרצועת עזה, בסוף חודש יוני, שוב סורבה בקשתה להיתר כניסה. לאחר התערבות המוקד, סורבה בקשתה פעם נוספת, הפעם בטענה כי בן זוגה העזתי נשוי לאשה נוספת, בעצמה בת עזה. שוב נאלץ המוקד לאיים בפנייה לבג"צ, ורק אז קיבלו ג"מ וילדיה אישור כניסה לרצועת עזה, אם כי רק לחודש ימים.

ביום 16.2.01 נאלצה חא"ח, אזרחית ישראלית הנשואה לתושב רצועת עזה ואם לחמישה ילדים, לעזוב את ביתה בעזה עקב סירוב הרשויות הישראליות לחדש את היתר ההשייה שלה. המוקד פנה לפרקליטות המדינה בהסבר כי עליה לשוב בדחופות לביתה, לטפל בילדיה ובהוריו הקשישים והחולים של בן זוגה אשר עובד ואינו יכול לדאוג לטיפולם. בדומה למקרה של ג"מ, קיבלה חא"ח היתר רק לרגל חג הקורבן ולא על-פי נוהל משפחות חצויות. גם במקרה זה, רק לאחר איום בהגשת עתירה לבג"צ אושרה כניסתה לפי הנוהל.

נ"ר, תושבת ירושלים הנשואה לתושב עזה, סבלה מגידול מדמם בקיבה. ביום 24.1.01, לאחר שסורבה בקשתה של אמה להיכנס לעזה כדי לשהות לצידה ולסייע בידה, פנה המוקד לרשויות בעזה והבהיר כי החולה עתידה לעבור ניתוח ב-27.1.01 ולפיכך שהייתה של האם לצד בתה הינה צורך חיוני. יום לאחר הפנייה, הותרה כניסתה של האם לשבוע ימים. ב-26.5.01 יצאה נ"ר לירושלים כדי לעבור ניתוח נוסף. כאשר ביקשה לחזור לעזה, סורבה בקשתה. רק ב-17.7.01, בעקבות התערבות המוקד, הותרה כניסתה.

תושבות

תושבות בירושלים

ישראל רואה במזרח ירושלים חלק משטחה הריבוני, מאז סופח לישראל ב-1967. עם זאת, על-פי המשפט הבינלאומי, מזרח ירושלים היא שטח כבוש, שמעמדו אינו שונה מהגדה המערבית. מדיניות ישראל במזרח העיר מונחית על-ידי עיקרון מרכזי אחד: ליצור מציאות דמוגרפית וגיאוגרפית שתמנע מראש כל ניסיון לערער על ריבונותה של ישראל בשטחים שסופחו לישראל. המשמעות בפועל של עיקרון זה היא הגדלת מספר היהודים החיים בעיר והקטנת מספר הפלסטינים החיים בה. הרשויות הישראליות רותמות למטרה פוליטית-דמוגרפית זו את חוקי התכנון והבנייה, את חוקי הביטחון הסוציאלי, את החוקים הנוגעים לתושבות ולאזרחות ואת ההקצאות התקציביות לפיתוח תשתיות, חינוך, תרבות ושירותים עירוניים. במקום להעניק שירותים ראויים לאוכלוסייה, הופכות הרשויות את חייהן של המשפחות הפלסטיניות לבלתי נסבלים, במטרה לגרום להם לעזוב את העיר.

במרץ 2000, בתשובה לעתירה שהגיש המוקד כנגד מדיניות "הטרנספר השקט" בה נקט משרד הפנים מאז 1995, הודיע שר הפנים דאז, נתן שרנסקי, על מדיניות חדשה של המשרד בנושא: משרד הפנים יפסיק לשלול את תושבותם של תושבי מזרח ירושלים שעברו להתגורר בחו"ל או במקומות אחרים בשטחים, ובלבד שתוקפו של מסמך הנסיעה שבידיהם לא פקע בעת שהותם מחוץ לגבולות ירושלים. מי שתושבותו נשללה בעקבות שינוי המדיניות בשנת 1995, יהיה זכאי לקבלה חזרה אם יוכיח שהתגורר בישראל תקופה של שנתיים רצופות. על פי ניסיון המוקד, גם אלה המוכיחים זאת אינם מקבלים תמיד את מעמד התושבות שלהם חזרה ונדרשת התערבות נמרצת כדי להשיב להם את מעמדם. אלה שרכשו מעמד של תושבות או אזרחות בארץ אחרת, אינם נהנים כלל מההסדר החדש ותושבותם תישלל.

בנוגע לטיפול של משרד הפנים בתושבי מזרח ירושלים, חל שיפור קל בחודשים האחרונים, לפחות בכל הנוגע להמתנה בתור. בקשות שונות (כמו למשל בקשה לאיחוד משפחות או לרישום ילדים) מטופלות בימים נפרדים, והתורים מחולקים מראש. עם זאת, גם היום ממשיכים פקידי הלשכה לדרוש מהתושבים הוכחות לכך שמרכז חייהם נמצא בירושלים ולצורך כך הם נדרשים להציג

רשימה ארוכה של מסמכים. כך, למשל, אין די בהצגת כרטיסי חבר בקופת-חולים או מסמכים בדבר טיפולים רפואיים בירושלים - הפקידים דורשים תדפיס עדכני מקופת החולים שיעיד על זכאות לטיפול. מי שאינו עובד (או שעובד ללא תלוש משכורת ואינו יכול להציג מסמך בדבר עבודתו) נדרש להגיש תצהיר, מאושר על-ידי עורך-דין או בית-משפט, בדבר מקורות פרנסתו. העתקים מצולמים של מסמכים הנשלחים בדואר על-ידי המוקד למשרד הפנים, מחויבים באישור לפיו הם "מתאימים למקור" אחרת לא יתקבלו - ואלו הם רק חלק מהדרישות. בשל הדרישות הרבות והסבוכות, תושבים רבים אינם יכולים לממש את זכויותיהם אלא בסיועו של עו"ד פרטי - עניין הכרוך בתשלומים גבוהים - או בסיוע של ארגונים לזכויות אדם הקורסים תחת העול. ההבטחות שנתן משרד הפנים לבג"צ, בדבר מעבר למשרד חדש שישרת טוב יותר את צרכי האוכלוסייה, לא קוימו.

המוסד לביטוח לאומי ממשיך לפגוע בזכויות הסוציאליות של תושבי מזרח ירושלים. גם בתחום זה נדרשת השקעה רבה מצד ארגונים לזכויות אדם ושל עורכי-דין כדי להביא ליישום בשטח של החלטות שנקבעו בבתי-המשפט. כך, למשל, בג"צ קבע שהמוסד לביטוח לאומי חייב למסור הודעה מראש ובכתב לתושב שבכוונתו לגרוע מרשימת הזכאים לשירותים לפי חוק ביטוח בריאות ממלכתי וחובה לאפשר לו זכות שימוע. בכמה מקרים היתה נחוצה התערבות של המוקד על-מנת להחזיר לרשימת המבוטחים אנשים שנגרעו ממנה, בניגוד לנוהל זה. עם זאת, גם במסגרת הביטוח הלאומי חלו שיפורים מסוימים. כך, למשל, מאפשרת היום לשכת המוסד לביטוח לאומי במזרח העיר הגשת טפסים רבים באמצעות הדואר במקום באופן ידני, כפי שהיה נהוג בעבר. בעקבות תלונות של ארגונים שונים, לרבות תלונת המוקד ביחס לאשה הרה אשר עמידתה בתור גרמה לה להפיל את עובריה, כתב מנכ"ל המוסד לביטוח לאומי למוקד כי כבר הוחל בהכנסתם של שיפורים ממשיים, וכי מספר שינויים כבר נעשו. נכים וחולים, למשל, אינם נדרשים עוד לעמוד בתור הארוך, הוחלט על התקנתם של סככה וספסלים לממתניים בתור מחוץ למתקן ועל בנייתו של אולם גדול וממוזג, שיקצר את התור מחוץ למתקן באופן משמעותי. גם כאן פוצל הטיפול בנושאים שונים לימים נפרדים.

שירותי בריאות לילדים תושבי מזרח ירושלים

במחצית שנת 2001 הסתיים בהצלחה מאבקם המשותף של המוקד, עמותת רופאים לזכויות אדם והאגודה לזכויות האזרח למתן טיפול רפואי מיידי לילדי מזרח ירושלים שרק אחד מהוריהם הוא תושב ישראל.

המוסד לביטוח לאומי קבע נוהל לפיו ילדים שרק אחד מהוריהם הוא תושב מזרח ירושלים אינם זוכים לביטוח בריאות מרגע לידתם. זכאות זו ניתנה להם רק לאחר תהליך ממושך של חקירת מרכז החיים של המשפחה על-ידי המוסד לביטוח לאומי ולאחר רישום הילדים במשרד הפנים או מתן מספרים זמניים לילדים (במקום מספרי זהות) על-ידי המוסד. כתוצאה ממדיניות זו נוצר מצב שבתקופה קריטית של חייהם, לא זוכים תינוקות וילדים למעקב וטיפולים רפואיים. האוכלוסייה במזרח ירושלים היא מהעניות בארץ ורוב התושבים אינם יכולים לשאת בנטל הכלכלי של רפואה פרטית.

במרץ 1999 עתר המוקד לבג"צ כנגד נוהל זה. במסגרת העתירה הושג הסכם עם המדינה לפיו הילדים נשואי העתירה יבוטחו בביטוח בריאות בהליך, שככלל, לא יעלה על שבוע ימים, וימשיכו לקבל טיפולים רפואיים כל עוד לא מוצו הליכי חקירת המוסד לביטוח לאומי ולא נקבע שהילד אינו תושב ועד למיצוי הליכי השימוע בעניין.

מיד עם לידת התינוק ימלאו הוריו טופס (מודפס בעברית ובערבית) אותו יקבלו בבית החולים. את הטופס ניתן להגיש ידנית או באמצעות הדואר. הטופס יופץ באשנבי המוסד לביטוח לאומי, במחלקות היולדות בבתי החולים בירושלים, במרפאות קופות החולים ובטיפות החלב במזרח העיר. הליך שיוך הילד לקופת החולים יארך שבוע ימים. תוכן ההסכם התקבל על-ידי בית המשפט העליון וקיבל תוקף של פסק דין.

לאחר מתן פסק הדין ערכו עובדי המוקד סיור בבתי החולים בעיר, הבהירו לסגל את משמעות פסק הדין ווידאו שאכן הטפסים מצויים במחלקות הרלבנטיות של בתי החולים וניתנים בפועל ליולדות. בימים אלה מגבש המוקד, ביחד עם עמותת הרופאים, מסלול הסברה לנוהל החדש בקרב כל המרפאות וטיפות החלב במזרח העיר ומוקדי אוכלוסייה מרכזיים נוספים.

נ"א : אגרה עבור רישום ילדים

נ"א היא אם חד הורית לשבעה ילדים, שהיתה מחוסרת כל הכנסה וחיה בעוני קיצוני ובתנאים מחפירים בבית אחיה במזרח ירושלים. בשנת 1998 שלל ממנה משרד הפנים את מעמד התושבות שלה. בהיעדר מעמד בישראל, לא קיבלה נ"א קצבאות מהביטוח הלאומי והיא וילדיה לא נהנו מביטוח בריאות. בעקבות שינוי המדיניות של משרד הפנים בנושא פקיעת תושבות, ולאחר התערבות המוקד, הוחזר לה בשנת 2000 מעמד התושבות. כשלושה חודשים לאחר מכן נמסר לנ"א כי רישום ילדיה במרשם האוכלוסין אושר.

אולם, בהודעת משרד הפנים בדבר רישום הילדים נמסר לנ"א כי חמשת ילדיה שלא נולדו בישראל יחוייבו באגרת שירותים בסך 535 ש"ח לכל אחד. היינו, על מנת להסדיר את מעמד ילדיה בישראל נתבקשה נ"א לשלם סכום של 2,675 ש"ח. נ"א, שהיא חסרת מקור פרנסה וחיה יחד עם שבעת ילדיה מקצבת הביטוח הלאומי של אחיה (אשר פירנס מקצבה זו 18 נפשות) לא יכלה לעמוד בתשלום סכום זה ולא רשמה את ילדיה במשך ארבעה חודשים.

המוקד הגיש למשרד הפנים בקשה לפטור מאגרה עבור נ"א. בתחילה סורבה הבקשה, בלא נימוקים, אולם לאחר פנייה נוספת מטעם המוקד טען משרד הפנים כי הפטור ניתן רק במקרים הומניטריים קיצוניים ומצבה של נ"א אינו כזה.

לנוכח הצורך ההומניטרי הדחוף ברישום הילדים, החליט המוקד לשלם את האגרה מקופת העמותה ובמקביל, להגיש עתירה שעניינה סירובו של מנהל האוכלוסין להשתמש בסמכותו ליתן פטור מאגרה והיעדרם של קריטריונים ברורים למתן של פטורים כאלה.

בחודש אפריל נרשמו שבעת ילדיה של נ"א במרשם האוכלוסין. במחצית שנת 2001 הגיש המוקד עתירה לבג"צ בעניין קביעה ופרסום של קריטריונים מנחים בעניין הזכאות לפטור מאגרה. בנוסף, עתר המוקד לעניין קביעת קריטריונים לפיהם יינתן פטור מאגרה, כולה או מקצתה, עבור כל שירות שעניינו מתן מעמד לילד קטין כאשר הכנסתו של הורה נמוכה מסף שייקבע ובדבר ביטול ההחלטה לסרב לפטור את נ"א מאגרה עבור רישום ילדיה. עדיין לא נקבע מועד לדיון בעתירה.

משפחת א"א : שלילת תושבות, רישום ילדים ואיחוד משפחות

לנוכח מדיניות משרד הפנים עד שנת 1994 שלא אפשרה לנשים ירושלמיות להגיש בקשות לאיחוד משפחות עבור בני זוגן, נאלצו פא"א ובן זוגה להתגורר בירדן. בשנת 1994 שבה המשפחה על חמשת ילדיה להתגורר בירושלים. לאחר שובם, התברר לפא"א כי משרד הפנים שלל את מעמד התושבות שלה ושל שני ילדיה שנרשמו במרשם האוכלוסין. עקב שלילת המעמד, נאלצה המשפחה לחיות בארץ בעוני קשה, ללא מעמד כלשהו וללא זכויות סוציאליות. בשנת 2000, בעקבות עתירה של המוקד לבג"צ, שינה משרד הפנים את מדיניותו ובהתערבות המוקד הוחזרו לפא"א ולבתה מעמד התושבות. משרד הפנים סירב להשיב את מעמד התושבות לאחד מבניה, מ'. השנה, לאחר התכתבויות מרובות, תצהירים ושיחות עם גורמים במשרד הפנים, הוחזר גם למי מעמד התושבות. כמו כן, שני ילדי המשפחה הקטנים נרשמו במרשם האוכלוסין, אושרה הבקשה לאיחוד משפחות עבור מר א"א ועבור הבן הבגיר ת', והוסדרה ההכרה בזכויות המשפחה על-ידי המוסד לביטוח לאומי.

תושבות בגדה וברצועה

נושא התושבות בשטחים, שהוא נושא מובהק של זכויות אדם, הפך להיות קלף מיקוח במשא ומתן בין ישראל לבין הרשות הפלסטינית. סוגיות כגון רישום של מי שנולד בשטחים ולא נרשם מסיבה זו או אחרת ("רישום מאוחר"); החזרת מגורשים; חזרתם לאיזור של אנשים שאיבדו את תושבותם לאחר שתוקף מסמכי הנסיעה שלהם פג ("הארכת כרטיס יוצא"); היקף המכסות לאישור בקשות לאיחוד משפחות (המכסה השנתית הרשמית היא 4,000 בקשות: 2,400 לגדה, 1,600 לרצועה) - כל אלו טופלו במסגרת הסכמי אוסלו בהתאם ללוח הזמנים המדיני ולא בהתחשב בצרכי התושבים או בזכויותיהם.

מאז נחתמו הסכמי אוסלו והוקמה הרשות הפלסטינית חולק הטיפול בנושאים שהוזכרו לעיל בין הרשות הפלסטינית לישראל: ישראל היתה ונשארה הגורם המחליט, בעוד שמוסדות הרשות

שימשו כ"סוכני תיווך" - הם קיבלו את הבקשות, "סיננו" אותן והעבירו אותן להחלטה של ישראל.

מאז פרצה אינתיפאדת אל-אקצא חלה החמרה של ממש בכל הנוגע לסוגיית התושבות והטיפול בנושא תושבות בגדה וברצועה, כולל רשיונות ביקור למיניהם, איחוד משפחות, רישום מאוחר, החזרת מגורשים ועוד, פסק לחלוטין.

באוקטובר 2000 נמסר למוקד על-ידי הגורם הצבאי המטפל בנושא התושבות, כי בהתחשב באירועים "אין כמעט שיתוף פעולה" בין המינהל הישראלי לבין הרשות הפלסטינית. לפיכך, כך נמסר, נושא התושבות לא יטופל עוד ולא תשלחנה תשובות למוקד בעניין זה. טיפול בפניות הנוגעות לזכאות לאיחוד משפחות, כמו גם הנפקת רשיונות ביקור ומימום (כניסה בפועל) והענקת תושבות, הוקפאו. בתגובה לדברים אלה, הגיש המוקד קדם בג"צ בו נטען, בין השאר, כי גם אם אין "שיתוף פעולה בין המינהל לרשות הפלסטינית, אין בכך כדי להצדיק הימנעות מטיפול בפניות הנוגעות אך ורק לטיפול הישראלי ולנתונים המצויים בידי הרשויות הישראליות." לפיכך "הקפאה כוללת של הטיפול בכל הפניות אינה במקומה".

בין הפניות שכל כולן נתון לטיפול ישראלי, בולטים במיוחד מקרים של מי שגורשו בעבר מהשטחים ושלאחרונה אישרה ישראל את חזרתם לאיזור, אולם כניסתם בפועל נמנעת וכן בקשות לאיחוד משפחות שהוגשו עוד לפני פרוץ האינתיפאדה ומאז מחכות להחלטת הרשויות הישראליות. בקשות אלה נוגעות ברובן לאנשים המשתייכים ל"אוכלוסיית הבג"צ הראשונה": בני זוג של תושבים, ששהו בשטחים או קיבלו רשיון להיכנס אליהם בתקופה שבין 1989 לסוף אוגוסט 1992, ואשר זכאים בשל כך לקבל תעודת זהות פלסטינית מכח איחוד משפחות ללא שיהיו ושלא בכפוף למכסה, למעט מקרים של סירוב בטחוני. על-פי החלטת בג"צ, רשאים אנשים אלה לשהות באיזור כדין במהלך הדיון בבקשותיהם לאיחוד משפחות, היתריהם מוארכים, ומותר להם לצאת מן השטחים לחו"ל ולחזור אליהם ללא הגבלה. במקרים אחרים מדובר ב"אוכלוסיית הבג"צ השנייה": בני זוג של תושבים ששהו בשטחים או קיבלו רשיון להיכנס אליהם בתקופה שבין 1.9.92 ל-31.8.93, ואשר זכאים בשל כך לקבל תעודת זהות פלסטינית מכח איחוד משפחות ללא שיהיו אך בכפוף למכסה, למעט מקרים של סירוב בטחוני. גם לאנשים אלה מותר לשהות באיזור כדין משך הדיון בבקשותיהם לאיחוד משפחות, היתריהם מוארכים, והם יכולים לצאת מן השטחים לחו"ל ולחזור אליהם ללא הגבלה.

בתשובת הפרקליטות (שנשלחה למוקד רק בסוף ינואר השנה, כשלושה חודשים לאחר הפנייה), נאמר כי על-פי החלטתו של מר טריפי, הממונה על המשרד לעניינים אזרחיים ברשות הפלסטינית, אין מתקיימים קשרים בין הצדדים וממילא אין פניות בנושא איחוד משפחות: "בנסיבות העניין, ככלל, בשלב הנוכחי, כל פנייה בנושא איחוד משפחות אינה אקטואלית". עם זאת, הוסיפה הפרקליטות, "ניתן יהיה לברר שאלות המתייחסות אך ורק לעצם שייכותו של מאן דהוא לאוכלוסייה שלגביה הסכימה המדינה בזמנו כי יאופשר לה לקבל איחוד משפחות שלא במסגרת המכסות שנקבעו בנדון... מעבר לברור שאלת השייכות לאוכלוסייה זו, לא יידרשו הרשויות, בשלב הנוכחי, לסוגיית הענקת התושבות לגופה..." שכן נושא זה הנו באחריותה של הרשות הפלסטינית עמה, כאמור, אין כרגע קשרים.

בעקבות תשובת הפרקליטות פנה המוקד שוב למינהל האזרחי, בבקשה לברר את גורלן של כמה פניות שהוגשו עוד לפני פרוץ האינתיפאדה ואשר עניינן תואם את תשובת הפרקליטות הנ"ל. כעבור חודשיים, במהלכם לא נתקבלה תשובה, פנה המוקד ליועץ המשפטי הצבאי בגדה המערבית בדרישה לקבל תשובות בהקדם. באותה פנייה אף הועלתה בעייתם של מגורשים לשעבר שחזרתם אושרה כבר על-ידי ישראל אך כניסתם בפועל נמנעת. בתשובה ענה היועץ המשפטי כי, ככלל, "בשל האירועים של העת האחרונה הופסק הטיפול בבקשות לאיחוד משפחות באזור יהודה ושומרון". במכתבו נוסף נמסר כי הטיפול בכמה וכמה בקשות לאיחוד משפחות שהגיש המוקד, שאכן הגיעו לידי הצד הישראלי ואשר נוגעות לאוכלוסיית הבג"צ הראשונה, הוקפאו בשל האינתיפאדה. העיכוב הבלתי נסבל בטיפול בבקשות לאיחוד משפחות מונע מבני זוג רבים לשהות יחד בשטחים כדין שכן אי הטיפול משמעו, בין היתר, אי הנפקה ו/או הארכה של היתרי שהייה באיזור.

בנוגע למגורשים לשעבר שחזרתם כבר אושרה על-ידי ישראל, נמסר למוקד באפריל כי כרגע אין מנפיקים רשיונות ביקור, מה שמונע למעשה את כניסתם לשטחים של אותם מגורשים, וכי הטיפול בבקשות אלה הועבר לרשויות המוסמכות כדי למצוא פתרון שיאפשר את כניסתם. ביוני נמסר למוקד כי על משפחות המגורשים להגיש בקשה עבורם, זו תאושר והם יוכלו להיכנס

ולממש את זכותם כתושבי קבע. המוקד הנחה את משפחות המגורשים בהתאם, אך בקשתם לרשימות ביקור בפועל נדחתה.

מההתכתבויות בין המוקד לבין הרשויות הישראליות עולה כי האחריות לאי הטיפול בנושא התושבות רובצת בעיקרה על הצד הישראלי. התשובות שקיבל המוקד מהגורמים הישראליים תומכות בדבריו של הממונה על המשרד לעניינים אזרחיים ברשות הפלסטינית. במכתבו אל המוקד טען הממונה – השר טריפי - כי אלפי בקשות לאיחוד משפחות הוגשו לצד הישראלי עוד לפני האינתיפאדה אך עד כה לא טופלו או נענו. מאז ספטמבר 2000 אף הגיש הצד הפלסטיני בקשות רבות לרשימות ביקור, אותן סירב הצד הישראלי לקבל בטענה שהמצב הנוכחי אינו מאפשר זאת. במכתבו הוסיף ואמר מר טריפי, כי ההחלטה על אי קיום קשרים היתה ועודנה החלטה ישראלית בלבד. לדבריו, נסיונותיו של הצד הפלסטיני להחזיר את הקשרים הנוגעים לעניינים אזרחיים למה שהיה לפני האינתיפאדה, נדחו על-ידי הצד הישראלי.

זכויות כלואים

איתור מקום מעצרם של כלואים

איתור כלואים הינו עדיין אחד השירותים החשובים שמעניק המוקד לאוכלוסייה הפלסטינית בשטחים. ישראל ממשיכה במדיניותה שלא להודיע מיוזמתה למשפחות העצורים על ידה אודות מקום מעצרם, למרות שהחקיקה ופסיקת בג"צ מחייבים אותה לכך. המשפחות נשארות תלויות לעניין זה בפעילות המוקד. פעולת האיתור הפכה להיות דבר שבשגרה, ומדי יום עוסקים עובדי המוקד באיתור עצורים ואסירים. בדרך-כלל מוסר הצבא תשובות מדויקות ותוך זמן סביר. עם זאת, עדיין נתקל המוקד במקרים של סחבת וכשל באיתור.

מאז פרוץ האינתיפאדה התרבו מספר הפניות לאיתור עצירים. כמו כן, גדל מספרם של המקרים בהם נאלץ המוקד לפנות לפרקליטות המדינה לאחר שהצבא לא הצליח לאתר עצורים. מ"ש מקלקיליה נעצר מביתו באפריל. הצבא מסר למוקד כי לא הצליח לאתרו בשום מתקן מעצר. עוד נמסר כי לא ניתן לאתרו בשב"כ שכן הוא אינו רשום במרשם האוכלוסין. פנייה לפרקליטות המדינה העלתה שמ"ש נמצא במעצר בכלא קישון. כשלושה ימים לאחר איתורו פנה המוקד בבקשת איתור מחודשת, לאחר שהועלתה האפשרות כי הוא הועבר למתקן כליאה אחר בעקבות הארכת מעצרו. במשך יומיים לא הצליח המוקד ליצור קשר עם בית המעצר בקישון. בבית המעצר השרון סירבו למסור לנו מידע. רק פנייה נוספת לפרקליטות סייעה לגלות כי מ"ש עדיין נמצא בקישון.

עצירים מינהליים

בספטמבר 2000, לפני תחילת האינתיפאדה, החזיקה ישראל בחמישה עצירים מינהליים תושבי השטחים. נכון ליום 30.6.01 עמד מספרם על 15 (אחד מהם תושב רצועת עזה, אחד תושב מזרח ירושלים ו-13 תושבי הגדה המערבית). בנוסף עליהם עצור אזרח ישראלי אחד ולפחות שלושה אזרחים לבנוניים. בסך הכל מדובר בלפחות 19 עצירים מינהליים). בחודש יולי בלבד נעצרו במעצר מינהלי ארבעה אנשים. עם זאת, מספר העצירים המינהליים נמוך בהרבה בהשוואה לשתי "תקופות חירום" קודמות - האינתיפאדה הראשונה (1988-1993), במהלכה נמנה מספר השיא של עצירים מינהליים באלפים; ו"תקופת ההרצה" של הסכמי אוסלו (1995-1998), כאשר מספר העצירים הגיע למאות. מאז 1998 הסתמנה ירידה דרסטית במספר המעצרים המינהליים.

אם לפני האינתיפאדה עצרה ישראל במעצר מינהלי רק אנשים שיוחסה להם השתייכות לחמא"ס ולג'יהאד האסלאמי, הרי שלכמחצית מבין העצורים החדשים מיוחסת חברות בפת"ח או בחזית העממית. ככלל, צווי המעצר מקבלים אישור של השופט הצבאי, וערעורים המוגשים כנגד אותן החלטות - נדחים.

על-פי החוק הצבאי החל בשטחים, יש להביא עציר מינהלי בפני שופט צבאי בתוך שמונה ימים מיום מעצרו. בחלוף שלושה חודשים מיום מתן ההחלטה של השופט, מובא העציר להליך הנקרא עיון תקופתי. על ההחלטות המתקבלות על-ידי השופט ובעיון התקופתי זכאי העציר לערער בפני שופט בית-המשפט הצבאי לערעורים. עורכת הדין תמר פלג-שריק, מטעם המוקד, מייצגת את מרבית העצורים המינהליים בהליכי הביקורת השיפוטית על המעצר המנהלי, בעיון התקופתי, ובמקרים מתאימים גם בערעור על החלטות השופטים בהליכים אלו. מאז תחילת השנה ועד

31.6.01 התקיימה ביקורת שיפוטית על 23 צוים שהוצאו במהלך תקופה זו ובדצמבר 2000. 16 צוים אושרו כלשונם. במקרים רבים נעצר אדם לצרכי חקירה, כאשר צו המעצר המינהלי מוצא נגדו לאחר מכן. בשישה מהמקרים בהם טיפל המוקד קוזזו ימי המעצר לחקירה מימי המעצר המינהלי, כפי שאלו נקבו בצו. מבין העצירים שייצג המוקד, שוחרר עזיר אחד לאחר דיון מקדמי ולפני שניתנה החלטה על-ידי שופט. עיון תקופתי התקיים על 12 צוים (ב-11 מקרים היו העצירים מיוצגים על-ידי עו"ד תמר פלג-שריק מטעם המוקד) וכולם אושרו. כמו כן נשמעו 13 ערעורים - כולם נדחו.

המקרה של עימאד צפטאווי

מר צפטאווי, יליד עזה בן 39, נשוי ואב לארבעה. בשנות השמונים היה פעיל בג'יהאד האיסלאמי הפלסטיני, נכלא והוגש נגדו כתב אישום. ב-1987 ברח מן הכלא, עוד לפני שנגזר דינו, וחצה את הגבול למצרים. לאחר מספר שנים בהם נדד בין מדינות ערב, התיישב בסודאן. בעקבות חתימת הסכמי אוסלו בספטמבר 1993, הצטרף מר צפטאווי לתומכי תהליך השלום, הביע את עמדתו זו בפומבי, ועזב את ארגונו. מאוחר יותר הצטרף לשורות אש"פ. כתוצאה מכך העלו חברי הג'יהאד את מכוניתו באש, איימו עליו ודרשו ממנו לעזוב את סודאן. בשנת 1996 שב לעזה במעמד של "חוזר" ועבד במשרד הדתות של הרשות הפלסטינית. שובו לעזה התאפשר בעקבות התחייבותה של ישראל שלא לנקוט צעדים משפטיים נגד פלסטינים בגין עבירות שביצעו קודם ל-13.9.93 (התחייבות זו כלולה, בין היתר, בסעיף 16.3 של הסכם הביניים הישראלי-פלסטיני בדבר הגדה המערבית ורצועת עזה, 1995). במקביל, החל מר צפטאווי לפעול למען קירוב הלבבות והשלום בין שני העמים, קיים קשרים עם העדה המוסלמית-האחמדית הדוגלת בעקרונות של שלום ואי אלימות (על מעורבותו בפעילות העדה, העיד, בפני שופט, ראש העדה בישראל) ועם מכוון ואן ליר, ועשה צעדים (בסיוע המכוון) למען הקמתה של עמותת "שכנות טובה", שמגמתה היתה שיתוף פעולה עם ישראלים. הוא אף הוזמן על-ידי המכוון להשתתף בפרוייקט "סובלנות בין-דתית", אך לא הורשה להיכנס לתחומי ישראל. עקב עמדותיו ופעולותיו אלו סבל מעויינות של תנועות הג'יהאד והחמא"ס.

ביום 13.12.00, כאשר שב מאחת מנסיעותיו לחו"ל, נעצר ע"י ישראל. הוא נחקר על-ידי השב"כ בכלא שקמה במשך למעלה מחודשיים, במהלכן איימו עליו בגירוש ובמעצר מינהלי. פעמיים מנעו ממנו שינה והחזיקו אותו כפות בידי ורגליו אל כיסא במשך 36 שעות. כמו כן הכניסו אותו לאגף משתפי הפעולה בכלא שקמה, שניסו לסחוט ממנו הודאה, תוך שימוש באיומים, בדבר השתייכותו לג'יהאד. הארכת מעצרו והבקשה מטעמו לשחררו ממעצר נדונו מבלי שהוא ועורכת הדין שלו הורשו לשוחח או אף להיות נוכחים בו זמנית באולם בית-המשפט. ביום 21.1.01 הוגשה עתירה לבג"צ כדי להתיר לו לפגוש עורך דין. העתירה נשמעה למחרת היום ונדחתה על-ידי בית-המשפט. עם זאת, נאמר בפסק הדין כי על-פי הודעת המדינה הוא יורשה להיפגש עם עורכת דינו לפני שיובא להארכת מעצרו הבאה. ב-25.1.01 התקיימה הפגישה.

ביום 18.2.01 הוציא נגדו מפקד כוחות צה"ל באיזור חבל עזה צו מעצר מינהלי למשך שישה חודשים. מר צפטאווי הועבר לכלא אשמורת שם הוחזק באגף הפרדה, בניגוד להוראותיה של פקודת בתי הסוהר על החזקה בהפרדה ובניגוד לתקנות הרלבנטיות לעציר מינהלי. לאחר מאבק ממושך הוא הועבר לתא עם עציר נוסף, באותו אגף עצמו, אף זאת שלא כדין.

במשך כל תקופת מעצרו הכחיש מר צפטאווי כל מעורבות בפעילות אסורה ועמד על כך כי מאז חזרתו לעזה לא היה מעורב בפעילות שכזו. בהצהרה שנתן לארגון אמנסטי אינטרנשיונל, כתב:

I touched a gun and explosives for the last time in my life in 1990 when I was in Syria and Lebanon. Since my return in 1996 I was engaged, in Gaza, in promoting the peace process. I was in touch with Israelis planning joint activities. I declared the above in detail to the judge.

לאחרונה, הכיר אמנסטי במר צפטאווי כאסיר מצפון. מספר סניפים של אמנסטי אימצו את עניינו ונמצאים איתו בקשר רצוף. במכתבים ששלח אמנסטי לישראל קרא הארגון להעמיד את מר צפטאווי לדין, או לשחררו לאלתר.

המוקד שומר עם מר צפטאווי על קשר הדוק. עו"ד פלג-שריק מבקרת אותו לעיתים תכופות ואף ביקרה את משפחתו בעזה. ברמה המשפטית, ייצג המוקד את מר צפטאווי בהליכים השונים, הן במסגרת הצו הראשון והן בצו ההארכה. בסך הכל מדובר, עד כה, בתשע ישיבות.

המקרה של מ"מ: כרוניקה של מוות ידוע מראש

ביום 16.9.97 נמצא מ"מ תלוי בתאו במתקן הכליאה במגידו. כל הפרטים הנוגעים למעצרו מצביעים בבירור כל כך שהיה מדובר במוות צפוי ובמעצר שרירותי ובלתי סביר בעליל. מאז 1995 סבל מ"מ - יליד 1966, נשוי ואב לשלושה - מבעיות נפשיות קשות בעטיין קיבל טיפול פסיכיאטרי. למרות שמצבו הקשה היה ידוע לרשויות הישראליות, הוא נעצר במעצר מינהלי ב-4.8.97 לתקופה של חודשיים. כבר בראיון הראשון בכלא כתב המראיין כי "הנ"ל בעל עבר פסיכולוגי לא ברור, נוטל תרופות שמראות על סכיזופרניה ומטופל מזה 3 שנים, לדבריו אמו הציתה את עצמה ואחותו התאבדה. יש לשים לב לעצור זה." מצבו הקשה ממילא המשיך להידרדר. ביום 18.8.97 כתב מפקד מרפאת הכלא כי העציר "הביע רצון להתאבד והתחיל להתפרע במכלאה... לדעתי יש לאשפזו במחלקה פסיכיאטרית במרפאת שב"ס לשם טיפול ומעקב או לחילופין לשקול את שחרורו מהכלא". ביום 3.9.97 נבדק מ"מ על-ידי פסיכיאטר מומחה מכלא אילון. בעקבות בדיקה זו כתב עוד באותו היום מפקד מרפאת כלא מגידו לרשויות הכלא כי "אכן מדובר במצב פסיכיאטרי... יש לשחררו ממתקן כליאה מגידו. במידה ויוחלט על המשך מעצרו, יש לעשות זאת, אך ורק, במסגרת שב"ס באשפוז פסיכיאטרי במחלקה הפסיכיאטרית." (ההדגשה במקור). ב-10.9.97, תוך התעלמות מוחלטת מהמלצות הרופאים והמפקדים בשטח, האריך אל"מ שלמה אורן, מפקד צבאי לאיזור הגדה, את מעצרו המינהלי בארבעה חודשים נוספים. כשישה ימים לאחר מכן מ"מ התאבד.

בחודש יוני השנה פנה המוקד לפסיכיאטר מומחה בבקשה לקבל חוות דעת בעניין מותו של מ"מ. בחוות הדעת כותב הפסיכיאטר כי בהחלט יתכן שהתאבדותו היתה נמנעת לו היה מאושפז. לדבריו, "אטימות, טמטום, רשלנות, שרשרת של טעויות ורישעות חברו יחד. בסיומה - התאבד המנוח". היתה חובה, הוא מוסיף, להעבירו "למסגרת טיפולית פסיכיאטרית". בקרוב מתעתד המוקד להגיש תביעה אזרחית בעניין זה.

במהלך התקופה בה עוסק דו"ח זה שוחררו ארבעה עצירים מינהליים בתנאים מגבילים. בכל המקרים האלה נחתמו הסכמים לאחר משא ומתן ממושך. דוגמא אחת היא זו של ח"ג שהיה עצור במעצר מינהלי למעלה מארבע שנים ברציפות. ח"ג נעצר בפברואר 1997 לשישה חודשים שלאחריהם שוחרר, לטענת השב"כ בטעות. תשעה ימים בלבד לאחר שחרורו הוא נעצר שוב לשישה חודשים. מעצרו הוארך פעם אחר פעם, כאשר כל העררים שהגיש המוקד, כמו גם עתירה לבג"צ מיולי 1999, נדחו. רק במאי השנה שוחרר ח"ג לאחר שנחתם הסכם בינו לבין מפקד כוחות צה"ל בגדה. במסגרת ההסכם הוצא נגדו צו פיקוח מיוחד לשנה בו נאמר כי:

1. מיום שחרורו לא יוכל לעזוב את ביתו במשך שבוע;
2. בעבור שבוע יועבר לכפר אחר ממנו ייאסר עליו לצאת במשך שנה;
3. במשך כל התקופה יתייצב במשטרה פעם בשבועיים.

כמו כן, היה עליו להתחייב כי לא ישתתף בפעולות אלימות או באיומים באלימות, לא יתמוך בפעילות מסוג זה, ולא יצור קשר עם פעילים בארגונים העוסקים באלימות. בנוסף, הוא חוייב להפקיד ערבות בסך 20,000 ש"ח במזומן, למשך שנה.

עצורים בחקירות שב"כ

במהלך החודשים נובמבר 2000 - מרץ 2001 ייצגה עו"ד פלג-שריק, מטעם המוקד, שמונה עצורים בחקירות שב"כ, שבעה מהם מעזה ואחד מאיזור גנין. בחודשים ינואר - מרץ התקיימו שבעה דיונים בהארכות מעצר בכלא שקמה (לגבי העצורים מעזה) ושיבה אחת בכלא קישון של העצור מגנין. כן נערכו ביקורים אצל חלק מהעצורים לצורך הכנה לדיון בפני שופטי מעצרים ומעקב אחרי חקירתם. מבין שמונת העצורים שייצג המוקד, ארבעה שוחררו, אחד נעצר מנהלית (מר צפטאווי), ושלושה הועמדו לדיון והטיפול בעניינם הועבר לעורך דין אחר. מבין חמשת העצורים שלא הועמדו לדיון, שלושה לא הורשו בשלב זה או אחר של מעצרו להפגש עם עו"ד, לא כל שכן בני משפחה או חברים.

בלילה שבין 14.12.00 ל-15.12.00 נורה ח"ע על-ידי חיילים ישראלים ממארב שהקימו בסביבות ההתנחלות יצהר. אדם נוסף שהיה עמו במכונית נורה אף הוא ונהרג. ככל הנראה היה ההרוג ברשימת "החיסולים" של ישראל, והירי תוכנן מראש. ח"ע נפצע קשה ואיבד כלייה. מבית-החולים הוא הועבר ישירות לחקירה בשב"כ, מעצרו הוארך כמה פעמים ונמנעה ממנו במשך שבוע

פגישה עם עורכת הדין שלו, תמר פלג שריק מהמוקד, ועם משפחתו. כמו כן סירב השב"כ למסור לעורכת הדין ולמשפחה מידע אודות מצבו הרפואי. ב-31.1.01, לאחר חקירה ממושכת בידי השב"כ, שוחרר ח"ע ללא תנאים ומבלי שהוגש נגדו כתב אישום. בזמנו הצדיק דובר צה"ל את הירי בטענה כי היה מדובר "בפעיל ג'יהאד איסלאמי שהגיע למקום לשם ביצוע פעילות חבלנית עוינת. כוח שהיה במקום ביצע נוהל מעצר חשוד ומשלא עצר - נורה על ידי הכוח". ברור לחלוטין כי לטענה זו לא היה כל בסיס. מעבר לגרסתו של ח"ע, שטען כי הירי לעבר הרכב בו נסע בוצע ללא כל אזהרה מוקדמת (גרסה שנתמכה בתוצאות בדיקת הפוליגראף), גם החיפוש שערכו החיילים לאחר הירי ברכב ועל גופם של שני הנפגעים לא העלה דבר: לא נמצאו כל אמצעי לחימה או כל דבר אחר העשוי היה להעיד על פעילות אלימה מתוכננת.

במרץ פנה המוקד בשם ח"ע לפרקליט פיקוד מרכז בדרישה לחקור את האירוע. באפריל נמסר כי העניין נמצא בבירור עם הגורמים הרלבנטיים.

תנאי הכליאה באשמורת

עו"ד פלג שריק מהמוקד טיפלה בהצלחה חלקית בתנאי החזקתם של ארבעת העצירים המינהליים בכלא אשמורת. ההישג החלקי מתבטא בכך שהם הוצאו מבידוד מוחלט לתאים של שניים. הטיפול בעצם החזקתם כדין נמשך.

ועדות השחרורים

בחודש ינואר ייצג המוקד עשרה עצירים ב"וועדת שליש". התועלת שבייצוג על-ידי עו"ד היא זניחה לחלוטין, עקב הנסיבות השוררות בשטחים שבעטיין מסרבת הוועדה לשחרר אסירים אלא אם כן ניתנת לכך הסכמת השב"כ או הפרקליטות. בנסיבות אלה מתייחר הצורך בייצוג. את הקטינים שבין האסירים ייצג עו"ד מה-DCI, בעזרתה והדרכתה של עו"ד פלג שריק. התוצאות היו דומות, מעט טובות יותר.

זכות כלוא לביקור עו"ד

המוקד טיפל בבקשות עורכי דין פלסטינים לקבלת היתרי כניסה לישראל לצורך עבודה. צפויים קשיים נוספים בעתיד בנושא זה; כבר עכשיו מסתמן חשש כי ישראל מטילה הגבלות על זכותם של עורכי דין מהשטחים לבקר בכלא על-ידי התניית הביקור בהוכחת ייצוג הכלוא בבית-המשפט.

ביקורי משפחות בכלא

מאז הפריסה מחדש של צה"ל בשטחים הועברו כל האסירים הפלסטינים לבתי כלא בתוך ישראל. ביקורי משפחות בכלא מתאפשרים אך ורק באמצעות הסעות מיוחדות של הצלב-האדום ובהיתרים מיוחדים לכניסה לישראל, המונפקים על-ידי צה"ל. ישנם שני סוגים של היתרים: היתרים תקופתיים, המאפשרים ביקור בכל ההסעות שיתקיימו במשך תקופה של שלושה חודשים, והיתרים חד-יומיים. ההיתרים מוגבלים לבני משפחה מדרגה ראשונה, ולא יותר מחמישה קרובים יכולים להחזיק היתר בו-זמנית. קרובי משפחה רבים אינם יכולים לקבל היתרים משום שישראל לא מתירה להם להיכנס לישראל, לטענתה מטעמים בטחוניים.

באמצע שנת 2000 הצליח המוקד להביא לפריצת דרך מסוימת בתחום זה. בעקבות פנייה לפרקליטות המדינה, בהליך של קדם בג"צ, בשם 12 הורים ונשים שנאסר עליהם לבקר את קרוביהם הכלואים, הוצאה הנחייה חדשה לפיה יקבלו כל בן משפחה מדרגה ראשונה של כלוא, אשר כניסתם נאסרה עד כה, היתרי ביקור חד-פעמיים בכלא באופן סדיר וללא בדיקה בטחונית בין ביקור לביקור. עם פרוץ אינתיפאדת אל-אקצא בוטל ההסדר החדש.

ככלל, במהלך תשעת החודשים הראשונים של האינתיפאדה פעלה התכנית לביקורי משפחה במשך שלושה וחצי חודשים ברצועת עזה וחודש וחצי בלבד בגדה המערבית (בין אוקטובר 2000 לינואר 2001 לא הופעלה התכנית כלל). גם בתקופה שהתכנית פעלה (לפחות להלכה) היו הקריטריונים לביקור נוקשים ביותר. כך, למשל, הוחלט בסוף ינואר כי בין אלו שיוכלו לבקר את יקיריהם הכלואים לא ייכללו אחים, בנים ובנות מעל גיל 16. באמצע פברואר, יום אחד לאחר חידוש התכנית, נאלץ הצלב האדום להשעותה. לדברי הארגון, "ההשעיה באה כתוצאה מצעדים שנקטו על ידי שלטונות ישראל כגון סגרים, כיתורים, מחסומים, שינויים כפויים בתוואי השטח, ועיכובים

של האוטובוסים של המבקרים... הצעדים שננקטו הפכו את התוכנית לבלתי אפשרית מבחינה לוגיסטית".

באפריל אושר חידוש התכנית כאשר בין הרשאים לבקר נכללו - לצד הורים, אישה ואחיות - ילדים עד גיל 16 בלבד ואחים מעל גיל 35 בתנאי שהם נשואים. במשך כל התקופה חל איסור גורף על פלסטינים שכניסתם לישראל אסורה, לבקר בכלא.

כבוד המת

בדו"ח המוקד, שנכתב יחד עם ארגון בצלם, "גופות אסורות" ממרץ 1999, נכתב כי מאז כיבוש השטחים ב-1967 ועד נובמבר 1994 לא היה דפוס עקבי ביחס לשאלה האם להחזיר את גופות ההרוגים למשפחותיהם אם לאו. ההחלטה כיצד לנהוג בכל גופת פלסטיני שנהרג בהיתקלות עם חיילים או בפיגוע התקבלה, ככל הנראה, אד-הוק לגבי כל מקרה בנפרד, לעיתים באופן שרירותי לחלוטין... לאחר פיגוע ההתאבדות בהתנחלות נצרים שברצועת עזה ב-11.11.94, החל להתגבש דפוס עקבי יותר, לפיו לא מחזירים גופות של פלסטינים למשפחותיהם, למעט מקרים בודדים ביותר.

בעקבות שתי עתירות שהגיש המוקד לבג"צ – מהשנים 1992 ו-1999 - בעניין איתור מקום קבורה של שני פלסטינים, שגופותיהם לא נמצאו בקברים המסוימים בהם היו אמורים להיות על פי הודעת צה"ל, הקים הרמטכ"ל ועדת חקירה צבאית שתבחן את מכלול ההיבטים של טיפול צה"ל בגופות של חללי אויב. במהלך דיוני הוועדה העידו נציגי המוקד בנוגע לליקויים בזיהוי ובסימון של גופות חללים פלסטינים, הנקברים בבת-הקברות לחללי אויב. המדינה סירבה להעביר לידי המוקד את דו"ח ועדת החקירה, ואף לא את אותם קטעים בדו"ח הנוגעים לגופתו של נשוא העתירה הראשונה, מ-1992. בית המשפט העליון קיבל את עמדת המדינה בעניין אותו חלק דו"ח הנוגע לגופה הספציפית, והודיע כי "לא מצאנו מקום – מטעמים של בטחון – להורות על מסירת הדו"ח...".

ב-31.1.01 פנה המוקד ללשכת הפרקליט הצבאי הראשי וטען כי זכותו לעיין בדו"ח מעוגנת, בין השאר, בחוק חופש המידע החל גם על צה"ל מאז 31.12.00. כעבור שלושה חודשים נענה המוקד כי הדו"ח לא יועבר אלינו. ביוני פנינו באותה בקשה ללשכת דובר צה"ל. כרגע הנושא עדיין נבדק על-ידי גורמי הצבא המוסמכים.

מעבר לטיפול בנושא העקרוני, המשיך המוקד לטפל גם בפניות פרטניות. בשנת 1972 נהרג צא"מ בהיתקלות עם כוחות צה"ל באיזור חברון. מיד לאחר האירוע הוצגו בפני משפחתו תמונות של גופתו והמשפחה זיהתה אותו. בנובמבר 1995 הודיע נציג הצבא לעו"ד לאה צמל (שטיפלה בזמנו במקרה) כי החזרת הגופה לידי המשפחה אושרה. בפועל, לא הוחזרה הגופה לרשות המשפחה. ב-1999 הועבר הטיפול בעניין למוקד, שפנה פעם נוספת לרשויות הישראליות בבקשה להשיב את גופת המנוח למשפחתו, כמובטח. לאחר פניות נוספות, נענה המוקד בפברואר השנה כי הגופה אינה מוכרת לצה"ל וכי לפיכך אין אפשרות לאתרה. מאחר שבזמן האירוע עצמו היה כל נושא הגופות – ככל הנראה - באחריותה של המשטרה, הופנינו אליה. במכתב לצה"ל הבענו את פליאתנו כיצד זה שאושרה בזמנו החזרת הגופה על-ידי צה"ל והיום נטען כי היא איננה מוכרת. במענה לבקשתנו לקבל את ההתכתבויות בין הגורמים השונים נמסר לנו כי מעבר למסמכים הנמצאים כבר ברשותנו, ישנם רק מכתבים פנימיים של גורמי הצבא אשר לא יוכלו להימסר לנו. לאחרונה הודיעה המשטרה כי אין בידיה מידע כלשהו על גופה זו. בחודש הקרוב בכוונתנו לעתור לבג"צ בעניין זה.

חברי הנהלת המוקד

עו"ד תגריד ג'השאן, יו"ר הנהלת המוקד, יועצת משפטית לשדולת הנשים בישראל ובעבר יועצת משפטית לקבוצת נשים למען אסירות פוליטיות ולמוקד להגנת הפרט
 ד"ר יוסי שוורץ, סיו"ר ההנהלה, לשעבר מנהלו הראשון של המוקד
 מר ארתורו אייפר, גזבר המוקד, כלכלן
 מר דן ביתן, קרן קרב
 הגב' רחל וגשל, אחות
 מר עלא חטיב, בעבר מנהל המוקד, כיום מנהל מרכז רפואי בטירה
 ד"ר אלחנן ריינר, מרצה באוניברסיטת ת"א – החוג להיסטוריה של עם ישראל
 ד"ר ניב גורדון, מרצה באוניברסיטת בן גוריון בבאר שבע, המחלקה לפוליטיקה ומימשל
 ד"ר רפי מרון, כלכלן, לשעבר מבקר המוקד

מר סרחיו וינוקור, כלכלן, מבקר המוקד.

צוות המוקד

דליה קרשטיין, מנהלת המוקד
 עו"ד אליהו אברם, מנהל המחלקה המשפטית
 עו"ד הישאם שבאיטה
 עו"ד עדי לנדאו
 עו"ד תמיר בלנק
 מייסא חוראני, רכזת קשר עם מתלוננים
 מאי מסאלחה, רכזת פניות ציבור
 ג'ורגינה סראיה, רכזת פניות ציבור
 תפארת קדמי, רכזת תלונות
 טל פילמוס, רכזת תלונות
 מורן כהן, רכזת תלונות
 עופר כסיף, חוקר וכותב דו"חות
 ליאורה דניאלי, רכזת אדמיניסטרטיבית
 סטיבן פרידמן, רכז משאבים
 יוסף ברודר, מנהל חשבונות